

Ferenc pápa: változások a Vatikánban?!

Vitathatatlan, hogy Buenos Aires érseke, Jorge Mario Bergoglio pápává választása meglepte a világot. Hiszen neve gyakorlatilag fel sem merült a konklávét megelőző médiahisztériában, illetve a nemzetközi fogadási versenyekben. A hazai katolikus média, amely teljes mértékben Erdő Péter budapest-esztergomi bíboros-érsek megválasztásában reménykedett, máig nem tért magához, s valójában nem is nagyon tud mit kezdeni az új pápával.¹

A latin-amerikai jezsuita bíboros,² aki a – mondhatni – „rivális” rend, a ferencesek, alapítójának nevét vette fel, már első, egyszerűséget és közvetlenséget sugalló fellépésével jelezte, hogy új szellemiséget visz a Vatikánba. Hiszen az assisi szentre, Ferencre utaló névválasztás már önmagában is egy teljes program; remény arra, hogy ténylegesen változik valami. Jacques Le Goff, a kiváló francia történész szerint, Ferenc „újféle szent volt”, akinek „életvezetése teljes egészében példamutatónak bizonyult” (Le Goff 2002, 33). „Felülemelkedni a társadalmat megosztó ellentéteken: ez a cél vezérelte, amikor rendje elé az egyenlőség példáját állította, és az emberekkel való kapcsolat terén is, amikor a társadalom legalsóbb csoportjaihoz, a szegényekhez, a betegekhez, a koldusokhoz alacsonyította le magát.” (Uo. 88) Ez mintegy előrevetíti annak reményét, hogy az új pápa, akinek személyiségében van meggyőző erő és temperamentum, és akinek eddigi életpályájában alig találni kifogásolható momentumot,³ egy olyan egyházban gondolkodik, amelyik már nem Opus Deinek (Whitehouse 2010),⁴ a gazdasági, pénzügyi és politikai hatalmasságok befolyásolásának és döntéshozói gócpontokba való beépülésének stratégiáját követi, hanem a globalizmus és a neoliberalizmus⁵ által az útszélen hagyott szegények, kismegmizettek, elnyomottak mellé áll, mérsékeli a pompát és a külsőségeket, és szorgalmazza a környezettudatosságot.

Ferenc pápaságának eddig eltelt rövid időszakában vannak arra utaló (egyrészt szimbolikus, másrészt az irányítást érintő) jelek, hogy az egyház irányvonalában elmozdulás történt. Tényleg új szelek fújnak a római katolikus egyház hatalmi központjában. Nagy kérdés, hogy mindez mennyire jelent mélyrehatóan mondható, határozott változásokat?

Bergoglio érsek megválasztása úgy is értelmezhető, hogy a katolikus egyház csúcsvezetése felismerte: az egyháznak változtatnia kell magatartásán és a világban való megjelenése stílusán, mert a globalizálódás, a felgyorsult változások és az információáramlás korszakában egyre jobban elmélyült a szakadék a világ és az egyház között. A nagy nyilvánosságot kapott sorozatos, elsősorban szexuális és pénzügyi jellegű botrányok, tulajdonképpen az egyház hitelét kezdték ki. Rávilágítottak ugyanis a fennen hirdetett elvek, illetve az azokat egyetemesen kötelezőnek megfogalmazó életvitele közötti hatalmas ellentmondásra.

Elmondható, hogy lényegében véve egy folyamatnak a kezdetén állunk, amelynek elindítója a Joseph Ratzingerből lett XVI. Benedek pápa. Tulajdonképpen az ő, botrányokkal tarkított rövid pápaságának a jobb megértése visz közelebb Bergoglio érsek/Ferenc pápa megválasztásának megértéséhez.

2005. április 19-én, amikor megválasztották Róma 265. püspökének, Joseph Ratzinger már 24 éve a Hittani Kongregáció prefektusa volt. Ebben a minőségében főképpen az alkotó dinamikát igyekezett megtörni, és a gondolat szabadságát gúzsba kötni.⁶ II. János Pált követve egyértelműen és határozottan a konzervatív kontinuitást testesítette meg.⁷ Ez már a névválasztásában is megmutatkozott. Szakított ugyanis elődei (I. és II. János Pál) azon gyakorlatával, hogy összekapcsolja a II. Vatikáni Zsinat meghatározó pápáinak (XXIII. János és VI. Pál) neveit. XVI. Benedek elsősorban Nursiai Szent Benedekre (480–547), Európa védőszentjére (Puskely 2004, 17–18), illetve XV. Benedekre, utalt vissza. Ennek természetesen szintén megvolt a maga jelentősége. Hiszen a saját korát pesszimizmussal szemlélő és hanyatlónak ítélő Benedek apát volt az, aki modellértékű szerzetesi közösséget, és főképpen szabályzatot hozott létre egy olyan korban, amikor a Nyugatot a politikai, a gazdasági és a társadalmi struktúrák szétesése, a bizonytalanság és az átalakulás jellemezte (Markus 2004). A szabályzat alapvető erősségét a feltétlen engedelmesség követelménye jelentette: a teljhatalommal rendelkező apát a közösség vezetője és tanítója is volt egyben. XVI. Benedek már első beszédeiben világosan meghatározta, hogy pápaként ő birtokolja a tanítói (2005. május 7.) és a kormányzói tekintélyt és hatalmat (2005. május 15.).

Ratzinger bíboros névválasztásakor vélelmezhetően egyrészt a katolikus identitásnak, másrészt a Szentszék nemzetközi súlyának, politikai szerepének és hatalmának a megerősítése lebegett a szeme előtt (Jakab 2005, 5–8).⁸ Ambíciói azonban gyorsan megfeneklettek. Visszatekintve megállapítható, hogy ez főképpen a Kúria tehetetlenségének, merevségének, idejétmúlt maszatolós módszereinek, és a megváltozott világban magát kiismerni nem képes tekintélyelvű apparátus tanácstalanságának köszönhető. A kihívásokra (pl. az egyház decentralizációja, a pápaság reformja, a hivatások krízise, a szexualitika kérdése, a világgal folyta-

tandó párbeszéd, a modernizáció felvetette problémák, az ökumenizmus, illetve a vallások közötti párbeszéd) való válaszkérés helyett a pápának a menetrendszerűen jelentkező botrányok kezelésével kellett foglalkoznia (2006: regensburgi beszéd; 2009: Williamson-ügy; 2010: pedofília; 2012: Vatileaks) (Tornielli 2013, 23–45). Egy olyan, teljes mértékben fonák helyzet állt elő, hogy már nem a Kúria segítette a pápát, hanem a pápának kellett védelmeznie a Kúriát. Ugyanakkor nem számíthatott az Egyesült Államokra sem (Ratzinger 2004, 412), ahol a pedofiliabotrányok szétrombolták a katolicizmus tekintélyét, és anyagilag megrendítették az egyébként egyre jobban hispanizálódó egyházat (Monroe 2008). Arról nem is beszélve, hogy rosszul választotta meg a munkatársait (pl. Tarcisio Bertone vatikáni államtitkárt), akiktől később egyszerűen nem tudott megválni.

XVI. Benedek ráébredt arra, hogy lassan-lassan irányíthatatlanná válik az egyház. Prefektusi tevékenységének eredményeként mint pápa magára maradt; nem tudott úrrá lenni azon a rendszeren, amely elődje hosszas betegsége alatt szétmállott, ahol önálló és önjáró hatalmi alstruktúrák épültek ki.⁹ Megérelődött tehát benne az egyetlen racionális döntés, mégpedig az, hogy lemond. Belátta ugyanis, hogy 85 évesen – korából kifolyólag – már nem képes a hatalom hatékony gyakorlására, egy olyan túlcentralizált, kiterjedt és komplex szervezet csúcán, mint a római katolikus egyház; ahol ráadásul minden szinten a pápától várják a megoldást és a végleges döntést. Ennek oka, hogy „a Szentatya abszolút politikai és spirituális hatalommal bír” (Nuzzi 2013, 70). Valójában ennek köszönhetően alakíthat át mindent Ferenc pápa!

A Vatileaks (Nuzzi 2013)¹⁰ – amely mint probléma időközben lényegében megszűnt – egyértelműen megteremtette XVI. Benedek számára a lehetőséget, hogy elhatározását kivitelezze. Tulajdonképpen ezzel a mondhatni példátlan gesztusával írta be magát az egyháztörténelembe. Ebben a vonatkozásban semmiképpen nem érdektelen, hogy G. Nuzzi könyvéből nem a dogmatikus teológus, hanem egy olyan „figyelmes és dinamikus pápa” képe bontakozik ki, „aki az igazságra vágyik, de elkerülhetetlenül a kompromisszumok és egy olyan »államérdek« áldozatává válik, mely minden változástól elzárkózik” (uo. 24). Saját szavai szerint: „Egy olyan világban, amelyben a hazugság uralkodik, az igazságért szenvedéssel kell fizetni” (uo. 21). „Az élet bizonyos perceiben az ember vagy férfiként viselkedik – nyilatkozta korábban –, vagy elveszti önbecsülését. Hogy mi a különbség a kétféle magatartás között? A bátorság. Az, hogy az ember kimondja és megtegye, amit helyesnek tart. [...] Már az megkönnyebbülés, hogy végre megszabadulhatok a csendes cinkosság elviselhetetlen terhétől.” (Uo. 22–23.)

XVI. Benedek a változás érdekében mondott le; azért a változásért, mely Ferenc pápával kétséget kizáróan garantált. Dőreség lenne azt hinni, hogy ebben az egész folyamatban neki nem volt meghatározó szerepe.

Amennyiben meg akarjuk ismerni Ferenc pápát – az embert és a papot –, illetve kíváncsiak vagyunk arra, hogy körülbelül milyen irányvonal várható a Vatikánban és az egyházban, akkor mindenképp két könyvet kell elolvasnunk. Az egyik Sergio Rubin és Francesca Ambrogetti interjúkötete Bergoglio bíborossal (Rubin–Ambrogetti 2013), a másik pedig az olasz vatikáni szakértő és a *Vatican Insider* hírportál¹¹ egyik megalkotójának, Andrea Torniellinek a könyve a frissen megválasztott Ferenc pápáról (Tornielli 2013).¹² A kettő nagyszerűen kiegészíti egymást, és jó betekintést nyújt nemcsak Ferenc pápa életébe, de lelkébe/lelkiségébe és gondolatvilágába is.

Az interjúkötetben Buenos Aires érseke szabadon és nyíltan beszél önmagáról az újságíróknak. Az sem mellékes, hogy az eredetileg spanyolul megjelent kötet előszavát Abraham Skorka rabbi jegyzi. Ennek előzménye, hogy a rabbi 2006-ban megjelent könyvéhez Bergoglio érsek írta az előszót. Mindez azonban „nem csupán kölcsönös udvariaskodás – írja Skorka –, hanem két barát mélységes párbeszédének őszinte, pontos tanúbizonysága, két baráté, akik számára Isten és a lelki távlatok mindenkiben meglévő keresése egy egész életet betöltő feladattá vált” (Rubin–Ambrogetti 2013, 7–8).

Az újságírók érdeklődését az keltette fel, hogy Jorge Mario Bergoglio a XVI. Benedeket megválasztó 2005-ös konklávéban rendkívül jó eredménnyel szerepelt. Az érseket nem volt könnyű rávenni a beszélgetésekre, de végül kötélnek állt. Miről is beszélt? Lényegében mindenről, amiről kérdezték. Az újságírók azonban figyelmeztetnek: „Nem törekedtünk rá, hogy kimerítően tárgyaljuk a szóba kerülő témákat. Csak ízelítőt kívántunk adni egy érzékeny, de egyszersmind határozott és éles elméjű ember nézeteiből, aki a világegyház kulcsfigurájává vált. Válaszaiból egy válságokkal küszködő ország, egy kihívásokkal teli egyház, és egy olyan társadalom képe bontakozik ki, amely sokszor öntudatlanul igyekszik oltani spirituális szomját. Férfiak és nők képe, akik az élet értelmét keresik, szeretetet adnának és kapnának, boldogságra vágnak. Bergoglio atya szavai arra szólítanak fel, hogy mindig a legmagasabbra tekintsünk, amikor elgondolkodunk” (uo. 27).

Az érsek szerint „a katolikus egyház mai alapfeladata nem az, hogy csökkentsen, netán eltöröljön bizonyos előírásokat, vagy ezt-azt megkönnyítsen, hanem hogy megkeresse az embereket a kapun kívül, és a nevükön tudja szólítani őket. [...] Az olyan egyház, amely csak a plébániai adminisztrációval foglalkozik, és befűlled a saját közösségébe, ugyanúgy jár, mint a bezárkózó ember: testileg is, lelkileg is elszorvad. Leromlik, mint egy bezárt szoba, amelyet belep a doh és a penész. [...] Persze, ha valaki kilép az utcára, vele is megtörténhet, ami bárkivel: hogy balesetet szenved. De ezerszer inkább legyen baleseti sérült az egyház, mint beteg” (uo. 108–109). Ugyanakkor arra a veszélyre is felhívja a

figyelmet, hogy lassan-lassan a *kérügma* (vagyis az Ige hirdetésének) helyét teljes mértékben átveszi a moralizálás: „A moralizáláson belül pedig [...] a szexuális erkölcs a vezető téma, vagy bármi, aminek köze van a szexualitáshoz. Mit szabad, mit nem szabad? Vétkezünk vagy nem vétkezünk? És közben megfeledekezünk az élő Krisztus kincséről, a Szentlélek szívünkben élő kincséről, a keresztényi élet lehetőségének kincséről, ami sokkal több, mint a szexualitás témája. Félretesszük hitünk tanításainak gazdagságát, titokzatosságát, és csak azzal foglalkozunk, hogy szervezzünk-e demonstrációt az óvszerhasználatot engedélyező törvénytervezet ellen” (uo. 129).

Bergoglio nem kerül meg a katonai diktatúra (1976–1983) idejét sem, beleértve a katolikus egyház és a saját maga felelősségét. Őt mint jezsuita tartományfőnököt, konkrétan két jezsuita pap (Orlando Yorio és Jálics Ferenc) elhurcolásával hozták kapcsolatba, akiknek állítólag nem segített. Több hónap fogva tartás után a haditengerészet elengedte őket. A könyvből azonban az is kiderül, hogy a kérdés összetett, és egyházi joghatósági problémákat is felvet. Az érsek nem mentegetőzik, csak elmeséli a történeteket. Az olvasó tehát kialakíthatja a maga véleményét. Annál is inkább, mivel megismerheti a fontos tisztségeket betöltött Alicia Oliveira bírónő vallomását és álláspontját is. Ugyanakkor az sem hagyható figyelmen kívül, hogy a Nobel-békedíjas argentin emberjogi aktivista, Adolfo Pérez Esquivel, szerint Bergoglio jezsuita tartományfőnök nem vádolható a katonai diktatúrával való együttműködéssel.¹³

A Bergogliót ért vádak hátterében az áll, hogy 2003. május 25-én, Argentína nemzeti ünnepén, a főpapi mise szentbeszédében, és Néstor Kirchner elnök jelenlétében, az intoleranciára, a kirekesztésre és a mindentudás képzetére figyelmeztetve, a következőket mondta: „a zsarnok örökébe lép az, aki a zsarnok és a gyilkos gyűlöletét és erőszakosságát utánozza”.¹⁴ Kirchner elnök soha többé nem vett részt Bergoglio érsek által celebrált szentmisén! Ezt követően fogalmazta meg Horacio Verbitsky argentin újságíró – aki a diktatúra éveiben gerillavezér volt, majd közel került Kirchner elnökhöz (2003–2007) – az együttműködés vádját. Állítását azonban egyértelmű bizonyítékokkal nem tudta alátámasztani (Verbitsky 2005).¹⁵ Ugyanakkor tény, hogy Bergoglio érsek fontos szerepet játszott abban, hogy az argentin katolikus püspökök 2010. szeptember 10-én nyilvánosan bocsánatot kértek az egyháziak magatartásáért a diktatúra idején (Tornielli 2013, 94–107).¹⁶

Új stílus és új irány?!

Ferenc pápa eddigi ténykedésével azt az üzenetet fogalmazta meg világosan, hogy meg akar maradni annak az embernek és papnak, aki mindig is volt. Ő egy olyan argentin katolikus egyházból jön, amely elsősorban a „nép egyháza”. Bíborosként is mindig közel élt a néphez,¹⁷

valamint a papjaihoz, akik mindig, mindenben számíthatnak rá. Ebből a közelségből fakadóan tekint pl. pozitívan a népi vallásosságra, amelynek fontos eleme a Mária-tisztelet.

Emberségét, illetve a gyengeség jellemezte emberi mivolt tudatát, tükrözi az a kijelentése, miszerint „azokért a bűnökért és sérelmekért kérek bocsánatot – nyilatkozta az újságíróknak –, amelyek valóban megtörténtek. [...] Leginkább az fáj, hogy sokszor nem voltam elég megértő és kiegyensúlyozott. [...] El akarok jutni a könyörületességhez, a megértő jósághoz” (Rubin–Ambrogetti 2013, 73). Kétségtelen, hogy pápaságát nem hivatalként, a hatalom csúcsaként, hanem szolgálatként fogja fel. Nem uralkodó egyházfejedelem, hanem lelkipásztor kíván lenni. Visszatér annak a Krisztus-hívő és Krisztust hirdető zsidó halásznak, Péternek, az örökségéhez, aki élete utolsó részét Rómában töltötte, és ahol a hagyomány szerint vértanúságot szenvedett. Önmagát elsősorban Róma püspökeként határozza meg, hiszen végeredményben ebben gyökerezik a pápaság, amely valójában, történetileg, a nyugati (a késő antikvitás idején a latin) kereszténység pátriárkai tisztsége.

Megjelenését az egyszerűség, a hatalom fitogtatásának és pompájának kerülése jellemzi. Máris szakított pl. a hagyománnyal, és lemondott a Castel Gandolfó-i nyári rezidencián töltött pihenésről. Szavaiból egyfajta megértés és irgalmasság árad. Szilárdan kitart az elvek mellett, ez azonban nem teszi lehetővé az egyes emberekhez való empatikusabb viszonyulást. Ez a valláserkölcsi bűnnek és a bűnösnek a differenciált megítélése (lásd pl. melegekre vonatkozó nyilatkozatát). A bűn elítélésének nem feltétlenül kell maga után vonnia a bűnös megvetését, kirekesztését. A jézusi örömhír középpontjában ugyanis maga az ember áll; mégpedig az ő felszabadítása a kötöttségek és a hagyományok súlya alól (Theissen 2006).

Joggal remélhető, hogy az egyházban következetesen hangsúlyozza majd az elesettekre (szegények, betegek, gyermekek, idősek) való nagyobb odafigyelés szükségességét.¹⁸ A. Torielli ugyanis ekképpen foglalja össze Ferenc pápa programját: „szolgálni» alázattal, visszatérve a lényeghez, hogy közölje Isten irgalmasságának üzenetét, aki feláldozta magát a kereszten. Konkrétan szolgálni. Aztán kitárt karral »örizni«, gyengéden átölelve az egész emberiséget, különösen a szegényeket, a kicsinyeket, a gyengéket” (Tornielli 2013, 157).

A Vatikán ügyeinek rendbetételére bizottságokat hozott létre, mégpedig laikus szakértők bevonásával. Az egyes bizottságok feladata:

1. A vatikáni bank (IOR) átalakításának kidolgozása.
2. Az egyház irányításának megreformálása (ez döntően a hétköznapi étellel és a lelkipáztorkodással napi kapcsolatban levő bíborosokból áll).
3. A vatikánvárosi Kormányzóság és a vatikáni ingatlanokat felügyelő Apostoli Szék Vagyonkezelőségének (Apsa) gazdasági pénzügyi és adminisztrációs működésének átvizsgálása. Jelzésértékű Nunzio Scarano érsek, az Apsa elnökségi tagjának, júniusi letartóztatása.

Mindebből az is kitűnik, hogy Ferenc pápa világosan megkülönbözteti az Egyház és a Vatikán (mint politikai entitás) irányítását. Míg az első kizárólag a klerikusok feladata és hatásköre, addig a Vatikán gazdasági ügyeit illetően teret biztosít a laikus szakértők számára is. Ez egyben azt is jelzi, hogy pontosan tudja, mik a prioritások. Jelen pillanatban a Kúria és az egyházvezetés rendbetétele mindenképpen fontosabb, mint a nős férfiak pappá szentelésének (tehát semmiképpen nem a média által bután szajkózott papok nőülésének) kérdése.¹⁹ Az újragondolásra és megoldásra váró felgyülemlett problémák lajstroma ugyanis elég hosszú: az egyetemes egyház színes és sokrétű valósága (Ázsia, Afrika), decentralizáció és a helyi egyházak autonómiája, püspökválasztás, bennszülött kultúrák tisztelete, ökumenizmus, vallások közötti párbeszéd (főképpen a judaizmussal és az iszlámmal), laikusok szerepe, nők helyzete, újraházasodottak problematikája, a természet szeretete stb.²⁰

Elhamarkodott lenne azonban gyors és látványos változásokra számítani. Nem lesznek eget rengető botrányok sem. Inkább lassú, átgondolt rendszer-átalakítás(oka)t hajtanak végre, és mindenki számára megteremtik a tisztes visszavonulás lehetőségét. A szigor és az irgalmasság (Ferenc pápaságának kulcsfogalma) jegyében elinduló folyamatok semmiképpen nem a média reflektorfényében zajlanak majd. Arról nem is beszélve, hogy Ferenc pápa nem a botrányokra éhes, és abból élő média elvárásai szerint fogja kialakítani a tennivalói fontossági sorrendjét.

A római katolikus egyház egy erőteljesen és vertikálisan hierarchizált, tekintélyelvi alapon működő intézményrendszer, amely több évszázados fejlődés eredményeként alakult ki. Óriási tévedés azt hinni, hogy ezt alulról jövő kezdeményezésekkel meg lehet újítani. Ahhoz, hogy valamilyen sikerüljön, ebben a rendszerben minden reformnak a csúcsovezéstől kell kiindulnia. Időre és türelemre van szükség, amíg ez a hatalmas gépezet megmozdul. Ténylegesen a pápa szab(hat)ja meg az irányt. Ez történik most. Nem hagyható ugyanis figyelmen kívül az a tény, hogy a II. Vatikáni Zsinat által elindított folyamat lelassulásában, visszafordítási kísérletében két ember szoros együttműködése játszott meghatározó szerepet: II. János Pál pápa és Joseph Ratzinger bíboros-prefektus.

Ugyanakkor arról sem szabad megfeledkezni, hogy nagyon hosszú, göröngyös és buktatókkal telfelt az út a centrumtól a perifériáig. Nem mindenki fog örövendeni a változásoknak; sokan próbálnak majd keresztbe tenni. De Ferenc pápa vélelmezhetően semmit nem siet el. Háta mögött tudhat egy olyan sokoldalú, felkészült, strukturált, és hozzá mindig mindenben hű „hadigépezetet”, mint a jezsuita rend.

Ferenc pápa megválasztása, és a jövőben remélt egyházi irányvonal azt vetíti előre, hogy mindenképpen fellazul (jobb esetben megszűnik) a II. János Pál pápasága alatt – az Opus Dei erőteljes befolyásának köszönhetően – megerősödött (esetenként intézményesedett) katolikus egyház és a katolicizmust eszközként használó neoliberais politikai jobb-

oldal összefonódása. Ez mindenképpen jó hír annak a hiteles eszmeiségét képviselő – és nem doktriner módon antiklerikális – republikánus baloldalnak, amely az emberi méltóságra, a társadalmi igazságosságra és a környezettudatosságra helyezi a hangsúlyt. Ez ugyanis konkrét ügyek mentén lehetővé teszi az együttműködést a társadalom jobbításán és mind több ember számára jobb és élhetőbb életkörülmények biztosításán fáradozó, azért küzdő különböző világnézetű jóakarató emberek között. Ez egy történelmi esély, amit mind az egyháznak, mind a demokratikus baloldalnak meg kell ragadnia.

„Akinék van füle a hallásra” (Mk 4,9) az mindenképpen érzékeli, hogy új szelek fognak fújni a Vatikánban!

Jegyzetek

- ¹ Ez akkor válik teljesen nyilvánvalóvá, ha összehasonlítjuk a nemzetközi viszonylatban megjelenő véleményekkel és elemzésekkel. Lásd pl. www.huffingtonpost.fr/jacques-gaillot/modernite-eglise-pape_b_2900119.html; www.huffingtonpost.fr/jacques-gaillot/modernite-eglise-pape_b_2900119.html; <http://belgicatho.hautefort.com/archive/2013/06/03/que-revele-l-etrange-langage-du-pape-francois.html>; <http://www.dimensionesperanza.it/articles-en-francais/item/7750-le-pape-francois-et-la-theologie-de-la-liberation-leonardo-boff.html>; www.culture-et-foi.com/nouvelles/articles/leonardo_boff_pape_francois.htm; http://wordpress.catholicapedia.net/wp-content/uploads/2013/05/A-propos-du-nouveau-Pape_le-point-de-vue-de-Boff.pdf; http://www.lemonde.fr/idees/article/2013/05/11/pape-francois-reformez_3175261_3232.html; <http://www.monde-diplomatique.fr/carnet/2013-03-19-pape>; <http://rome-vatican.blogs.la-croix.com/le-pape-francois-lors-de-sa-derniere-messe-a-sainte-marthe-nayons-pas-peur-de-renouveler-les-structures-dans-leglise/2013/07/06>.
- ² Azt a társadalmi és politikai kontextust, ahonnan Ferenc pápa jön, Leonidas Proaño, ecuadori püspök, a következőképpen jellemezte: „Latin-Amerikában mindnyájan többé-kevésbé a rabszolgaság állapotában élünk, mentális és társadalmi berendezkedésünk sajátosságai folytán egyaránt. Krisztus nem egyszerűen azért jött, hogy egyéneként, hanem hogy együttesen is felszabadítson bennünket. A kapitalizmus bűnös állapot, amint azt Medellinben 1968-ban a püspöki kar kimondta. Az evangéliumnak testet kell öltenie a valóságban, különben a fennálló társadalmi igazságtalanság cinkosaiá válunk. A felszabadítás teológiáját nemcsak az értelmiség viszi véghez, hanem a nép is, amely csodálatosan fogékony arra, hogy megragadja a keresztény tanítás lényegét, ez pedig valóban nem más, mint hogy a szegények evangelizálnak bennünket.” Idézi Joseph Wresinski: *Szegények egyháza. Gilles Anouil beszélget Joseph atyával.* Pannonhalma, Bencés Kiadó, 2010, 335.
- ³ Főképpen a katonai diktatúra alatti magatartása kerül előtérbe, aminek mindenekelőtt argentin aktuálpolitikai okai vannak. Éspedig a Kirchner-adminisztrációval való feszült viszonya. Kétségtelen, hogy Bergoglio jezsuita tartományfőnökként fontos pozíciót töltött be a rendje szintjén, ellenben nem tartozott az argentin katolikus egyház csúcsovezetéséhez.
- ⁴ Lásd még www.odan.org/index.htm.

- ⁵ A hatalmas szakirodalomból lásd pl. José Comblin, *Le néolibéralisme. Pensée unique*. Paris, L'Harmattan, 2003; Pierre Dardot – Christian Laval: *A globálrezon. A neoliberalizmus múltja és jelene*. Budapest, EgyKettő Kiadó, 2013.
- ⁶ „Elítéltek”: Gustavo Gutiérrez, Leonardo Boff, Charles Curran, Hans Küng, Eugen Drewermann. A közhiedelemmel ellentétben Ratzinger intellektuális életműve nem annyira önálló, eredeti gondolatokat felmutató, hanem sokkal inkább szintetizáló jellegű.
- ⁷ A II. Vatikáni Zsinathoz már igen korán komoly fenntartásokkal viszonyult. A zsinati szellemiséget képviselő *Concilium* alapítójából (1965), így lett az azzal ellentétes szellemiséget képviselő *Communio* alapítója (1975). A folyóirat magyarul is megjelenik (lásd http://szit.katolikus.hu/?m=foly_communio).
- ⁸ Ratzinger vallotta, hogy „az egyháznak bele kell folynia a törvényhozásba”. Elsősorban azért, mert ő képviseli az erkölcsöt, és „ha a jognak már nincsenek közös erkölcsi alapelvei, mint jog szertefoszlik”. (Ratzinger 2004, 407.)
- ⁹ A hatalmi harcokra, erőviszonyokra, személyes érdekeltségekre vonatkozóan lásd: Discepoli di verità: *A beteg pápa árnyékában. II. János Pál pápa nőmenklatúrájának visszasságai*, Debrecen, Gold Book, 2003. Az itt kitergetett problémák (Ambrosiano Bank ügye, dél-amerikai egyházak, Alois Estermann gárdaparancsnok meggyilkolása) XVI. Benedek pápa alatt is mindvégig éreztették hatásukat. Sőt, újak is felszínre kerültek, mint pl. az egyháziak és az olasz maffia közötti kapcsolatok (Emanuela Orlandi eltűnése kapcsán). „Egy birodalom, ami apró hűbéri birtokokra van felosztva”. (Nuzzi 2013, 67.) A kötet dokumentumaiból az derül ki, hogy a Vatikánban – egy sajtóságos (el)hallgatási parancs leple alatt – eluralkodott a valóság nem érzékelése, az intolerancia, a gyűlölködés, a becstelenség, illetve a különböző érdekcsoportok könyörtelen hatalmi harca.
- ¹⁰ A történet valójában 2009 nyarán, az *Avvenire*, az olasz püspöki konferencia napilapjának igazgatója, Dino Boffo elleni támadással kezdődött, aki kritizálta Berlusconi erkölcsi hanyatlását. Ennek kapcsán állapítja meg G. Nuzzi, hogy „a jobboldali média nem információt szolgáltat, hanem valakit célba vesz és megsemmisít, csak azért, mert összeütközésbe került saját táborának mérvadó politikusával, azaz Berlusconi-val” (Nuzzi 2013, 41). A „Boffo-módszer” abban áll, hogy „az ellenfélre olyan hírekkel kell lesújtani, amelyek már korábban napvilágra kerültek [Boffo esetében homoszexualitás], ezeket bődületes hazugságokkal fűszerezni, s ily módon tönkretenni őt” (uo. 42). 2011 tavaszára világossá vált, hogy senki nem érdekelt a rendrakásban. Innentől a kronológia az érdekes: 2011. november 12-én megbukott a Berlusconi-kormány; 2012. január első napjaiban az informátor Maria (és a mögötte álló hálózat) elhatározza, hogy felfedi a vatikáni titkokat; 2012 februárjában kitor a botrány. A vatikáni belső nyomozó bizottság vezetője nem más, mint Julian Herranz, az Opus Dei kiemelkedő alakja, Josemaría Escrivá de Balaguer egykori asszisztense. G. Nuzzi könyvének megjelenésével (2012. május 26.) szinte egy időben letartóztatják Paolo Gabriele pápai főkomornyikot (május 23.). Ügyét nem adják át az olasz hatóságoknak! Elítélik, majd pápai kegyelemben részesül. Egzisztenciája biztosított. Ezt követően XVI. Benedek lemond! Egyébként a G. Nuzzi könyvében közölt dokumentumok, és különösképpen az elemzés, legerőteljesebben éppen azokra a mozgalmakra vetnek rossz fényt – Opus Dei, Krisztus Légiója, Comunione e Liberazione (Közösség és Felszabadulás) – amelyek éppen II. János Pál pápasága alatt emelkedtek fel, erősödtek meg, és tettek szert jelentős befolyásra. Nem éréktelen – sőt talán ez a könyv kulcsa – Adolfo Nicolás,

- spanyol teológus és jezsuita generális, levele a pápához. (Lásd uo. 165–168.)
- ¹¹ <http://vaticaninsider.lastampa.it>.
- ¹² Magyarul még olvasható: Simon Biallowons: *Ferenc, az új pápa*, Budapest, Jel Kiadó, 2013; Ferenc pápa/Jorge Mario Bergoglio, *Nyitott ész, hívő szív*, Budapest, Új Ember, 2013.
- ¹³ Lásd www.courrierinternational.com/article/2013/03/15/pour-le-prix-nobel-perez-esquivel-le-pape-n-est-pas-lie-a-la-dictature.
- ¹⁴ Uo. 22.
- ¹⁵ Verbitsky az utóbbi években több könyvet is publikált, amelyekben a diktatúra és az egyház viszonyát taglalja.
- ¹⁶ Ebben a vonatkozásban a magyar keresztény egyházaknak még van mit tanulni a XX. századi szerepléseik vonatkozásában, és a múlttal való őszinte szembenézés tekintetében!
- ¹⁷ Ez Latin-Amerikában természetesebb, mint Európában. Olyan kiváló példái vannak, mint Leonidas Proaño (Ecuador), Hélder Camara és Aloisio Lorscheider (Brazília) vagy Samuel Ruiz (Mexikó).
- ¹⁸ A rettentően szétszakadt argentin társadalom illusztrálására lásd http://index.hu/nagykep/2013/06/27/igy_elnek_a_gazdagok_argentinaban.
- ¹⁹ Martini bíboros, Milano egykori érseke, a *Corriere della Sera* olasz napilapnak röviddel a halála előtt adott interjújában (2012. szept. 1.) kifejtette, hogy az egyház megfáradt és túlbürokratizált; 200 évvel lemaradt a világhoz képest. Változnia kell. Sorrendjét tekintve felül kell vizsgálnia az egyházvezetésre és a szexualitásra vonatkozó koncepcióit.
- ²⁰ Lásd www.merleg-digest.eu/hu/olvasoterem/jon-sobrino-az-uj-paparol.

Hivatkozott irodalom

- Le Goff, Jacques 2002: *Assisi Szent Ferenc*. Budapest, Európa Könyvkiadó
- Jakab Attila 2005: Nursiai Szent Benedektől XVI. Benedekig. *Egyházforum*, 20 (6. új) évf., 2, 5–8.
- Markus, Robert A. 2004: *Nagy Szent Gergely és kora*. (Catena. Monográfiák, 5), Budapest, Kairosz
- Monroe, Laurence 2008: *États-Unis, la métamorphose hispanique. Une bonne nouvelle pour l'Amérique et pour le monde*. Préface par Pierre de Charentenay. (L'histoire à vif), Paris, Cerf
- Nuzzi Gianluigi 2013: *Őszentsége XVI. Benedek titkos iratai*. Pécs, Art Nouveau
- Puskely Mária 2004: *A keresztény Európa szellemi gyökerei*. Budapest, Kairosz
- Ratzinger, Joseph 2004: *Isten és a világ. Hit és élet korunkban*. Budapest, Szent István Társulat
- Rubin, Sergio – Ambrogetti, Francesca 2013: *Ferenc pápa. Beszélgetések Jorge Bergoglióval*. Budapest, Ulpius-ház
- Theissen, Gerd 2006: *A Jézus-mozgalom. Az értékek forradalmának társadalomtörténete*. Budapest, Kálvin Kiadó
- Tornielli, Andrea 2013: *Ferenc pápa élete, eszméi, szavai*. Budapest, Szent István Társulat
- Verbitsky, Horacio 2005: *El Silencio: de Paulo VI a Bergoglio. Las relaciones secretas de la Iglesia con la ESMA*. Buenos Aires, Sudamericana
- Whitehouse, Maggy 2010: *Opus Dei*. (Misztikus történelem), Budapest, Nemzeti Tankönyvkiadó